

עבודה זו תעסוק בתופעה האנושית של כאב מתוך פרספקטיבה של התאוריה הפסיכודינמית לטיפול בכאב. תוצג גישתו הטיפולית לכאב של התאורטיקן הישראלי שמעון שירי, אשר משלבת היבטים פיזיולוגיים, פסיכולוגיים וסוציאליים. גישה זו לטיפול בכאב הינה חדשנית ולמעשה משלבת מספר גישות: את הגישה הפיזיולוגית, את הגישה הפסיכולוגית, בדגש על התאוריה הפסיכודינמית, וכן את הגישה הסוציאלית, אשר ממקמת את הכאב ואת האדם במכלול המאפיינים של חייו וסביבתו. זאת אומרת, זיהוי מרכיבים בסביבתו של האדם אשר מייצרים את הכאב ומונעים את ההחלמה של האדם.

המודל הביו-פסיכו-סוציאלי הוצע על ידי ג'ורג' אנג'ל בשנת 1959, כמודל חדש וגישה חדשה לטיפול במצבי חולי בכלל. התאורטיקן שמעון שירי, אשר התאוריה שלו מוצגת בעבודה זו, מתבסס על מודל זה ומציע, על בסיס מודל זה, גישה חדשנית לטיפול במצבים של כאבים כרוניים. גישה זו משלבת את המרכיבים הנ"ל, תוך מתן דגש ומרכז הכובד למרכיב של הטיפול הפסיכולוגי, אשר יכול לטפל שיחתי, המושתת על התאוריה הפסיכודינמית ושילוב של היבטים קוגניטיביים-התנהגותיים במקרה הצורך.

תופעת הכאב בתאוריה הפסיכודינמית הופיעה עוד מהמחקרים הראשונים של מייסדי הפסיכואנליזה. החל מפייר ז'אנה וז'אן מרטין שארקו שעבודתם הקלינית היוותה את הבסיס להיווצרות התאוריה הפסיכודינמית, ויוסף ברויאר ועמיתו זיגמונד פרויד אשר ייסדו את הטיפול הפסיכואנליטי וכלה בג'ורג' אנג'ל אשר מוקד עבודתו הקלינית היה תופעת הכאב. חלק תאורטי זה יתואר בהרחבה בפרק 2.¹

החלק השני של העבודה, אשר מפורט בפרק 3, מתאר את אומנית הגוף הרדיקלית "אורלן", אשר מיצגי האומנות שלה (בעיקר תצלומים), עסקו בעיוותי גוף, תוך שהיא משתמשת בגופה כחומר הגלם לאומנות. בסדרת ניתוחי גוף אשר מלכתחילה היא הצהירה שהם נעשים לשם האומנות בלבד, היא פוצעת את עצמה ועוברת כאב גופני רב. צורה זו של אומנות הכרוכה בגרימת נזק גופני ממשי, תעבור ניתוח מתוך הפרספקטיבה הפסיכודינמית.²

¹ שירי, ש. (2011). הכאב הכרוני: פסיכולוגיה של התמודדות. תל אביב: רסלינג.

² פרוינד שרתוק, ח. (2005). "בין תאוריה לפרקטיקה: קווים מקבילים? כחומר ביד היוצר: מחשבות על אמנות גוף רדיקלית". קווים מקבילים, גליון מס' 1, היחידה להיסטוריה ותיאוריה, בצלאל.

התיאוריה הפסיכודינמית הינה התאוריה הפסיכולוגית הראשונה בכלל והראשונה אשר עוסקת בתופעת הכאב בפרט. תאוריה זו, בין היתר, בחנה את הקשר שבין הגוף והנפש, גם לגבי הימצאות של כאב פיזי. תאורטיקנים בזרם זה חקרו את תופעת הכאבים ועוצמתם בהימצאות טריגרים שונים בסביבתו של האדם.

על פי התאוריה הפסיכודינמית כאב פיזי, ובעיקר כאב מתמשך, מהווה את המקבילה המטפורית לתהליכים נפשיים. הנחה זו מתבססת על מחקרים קליניים בנוגע לכאב, אשר מצאו כי קיים דמיון רב בין תסמינים פיזיים של כאב לבין תסמינים נפשיים. דמיון זה הוביל תאורטיקנים להשערות פסיכודינמיות רבות, הכוללות את הטענה שקיימת הקבלה בין שתי המערבות: הפיזית והנפשית. לפי השערות אלו, כאב, ובעיקר כאב מתמשך, מהווה מקבילה מטפורית לתהליכים נפשיים כמו קונפליקטים לא פתורים ורגשות שליליים מודחקים כמו כעס ואשמה.

בהיבט היסטורי, העיסוק בתופעת הכאב, מתוך הגישה הפסיכולוגית-פסיכודינמית, החלה עם הפסיכולוג והנוירולוג הצרפתי פייר ז'אנה. פייר ז'אנה פעל בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. במחקריו, הוא עסק בניסיון להבין את ההשפעה של הדחיקת זיכרונות טראומטיים. מחקריו נעשו באמצעות תצפיות אשר ביצע באנשים אשר חוו אירועים מעין אלו.

חנה פרוינד-שרתוק (2005), במאמרה מנתחת את הטענה הרווחת כי אומנות גוף רדיקלית הינה אמיתית, אותנטית וממשית. טענה זו מתבססת על מספר הנחות: (א) הפגיעה העצמית בגוף היא אינה סימולציה או פעולה ב'כאילו', אלא מדובר בפעולה ממשית, בבשר ובדם. כזו שבמקרים רבים לא ניתן למחוק את תוצאותיה. (ב) מתוך התפיסה כי הגוף כפוף לנפש ודרכו מתגלמת הזהות העצמית של האדם, אומנות הגוף הרדיקלית חושפת את אותה זהות עצמית אשר בקרב מרבית האנשים היא חבויה ומוגנת. אותה זהות עצמית מתגלמת 'במלוא הדרה' דרך העור החי הפצוע. (ג) הצגת התוכן 'המגעיל', 'הדוחה', הינה כהצגת המהות, התמצית של האמת, של ידע הטבוע בגוף. (ד) הכאב הפיזי הינו התנסות פרטית ואישית של האדם, שהמוחשיות של אומנות הגוף הרדיקלית מנכיחה את המוות ולחווה את החוויה של הגבול בין חיים למוות באופן מוחשי.

אורלן, נולדה בשנת, בעיר סנט-אטיין, השוכנת במרכז צרפת. היא החלה את פעילותה האומנותית בתחילת גיל ההתבגרות, כאשר החלה בלימודי תאטרון בעיר הולדתה, לימודים נמשכו חמש שנים, בין השנים 1962-1967. בשנים אלו היא הופיעה במספר מחזות בתיאטרון המקומי, אשר נחלו הצלחה רבה, וכן, עסקה בכתיבה פואטית. את יצירות הכתיבה שלה היתה מקריאה במועדוני לילה בעיר מגוריה. בנוסף לכך, בשים אלו היא גם עסקה בציור, ברישום וביוגה. היא העידה על עצמה כי סביב גיל 15, היא סבלה מהתקפי חרדה עוצמתיים אשר היו מלווים בפחדים מוות. כמו כן, החרדה הקשה ממנה היא סבלה, לוותה בסימפטומים גופניים כמו הזעת יתר, דופק מהיר, תחושת חנק, היעדר שינה, חולשה וביעותי לילה. כמו כן, היו לה גם מחשבות אובדניות. היא העידה כי בעקבות מצבה הנפשי המעורער היא פנתה לטיפול נפשי פסיכואנליטי.

החל משנת 1964, אורלן התחילה בקו האומנותי הייחודי לה, הכולל פיסול עצמי ואומנות רדיקלית. נזכיר כאן בקווים כלליים את הסדרות השונות של עבודות האומנות שלה. בשנת 1964-1965, הציגה אורלן סדרה של תצלומי ערום שלה בתנוחות שונות. מאוחר יותר, תחת השפעת הפעילות של התנועה הפמיניסטית, הציגה אורלן סדרה של 18 תמונות, בהן היא מגמלת דמויות של קדושות

נוצרות. לאחר מכן, הציגה גם עבודות אשר עוסקות בשאלת מעמדה של הזנות בחברה. אחת העבודות זו כללה תצלומים של אברים נפרדים בגופה. תצלומי איברים אלו הודבקו על לוחות עץ ונתלו על חבל, תוך שאורלן מכריזה: "מי רוצה לקנות יד שלי, שד ימין?" וכו'.